

ANAYASA MAHKEMESİNİN SOSYO-POLİTİK ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Abdülazim İBRAHİM¹

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal sistem üzerindeki etkilerini çok boyutlu biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Anayasa Mahkemesi, anayasa normlarının korunmasından öte, bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, yasama ve yürütme organlarının sınırlandırılması ve demokratik denge-denetim mekanizmalarının işletilmesi gibi işlevlerle, anayasal düzenin temel aktörlerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışma, Mahkeme’nin siyasi parti kapatma davaları, yasama faaliyetlerinin denetlenmesi, bireysel başvurular ve yürütme organına ait düzenleyici işlemlerin iptali gibi çeşitli kararlarının kamuoyu, siyasi partiler ve temel haklar üzerindeki etkilerini incelemektedir. Anayasa Mahkemesi’nin özellikle ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakkı, laiklik, eğitim politikaları ve dijital haklar gibi alanlarda verdiği kararlar, sadece bireysel başvuruların sonucu olmanın ötesinde, geniş kamu tartışmaları ve siyasal pozisyon alışlarına yol açmıştır. Ayrıca Mahkeme’nin verdiği kararların uygulanabilirliği, yargı bağımsızlığı ve kurumsal meşruiyet bağlamında değerlendirilmiş; kararların alt derece yargı organları ve kamu otoriteleri tarafından ne ölçüde uygulandığı sorgulanmıştır. Çalışmada ayrıca Anayasa Mahkemesi’nin siyasi partiler üzerindeki etkisi de ele alınmış; kapatma davalarının ideolojik kutuplaşmayı artırma riski ve parti programlarının anayasa sınırları içinde yeniden biçimlenmesine etkisi tartışılmıştır. Son olarak, Mahkeme’nin demokratikleşme sürecindeki rolü hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde analiz edilmiştir. Özellikle bireysel başvuru mekanizmasıyla birlikte Mahkeme’nin özgürlükçü kararlarının demokratik değerlerin yerleşmesinde dönüştürücü işlev gördüğü belirtilmiştir. Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi, Türkiye’de anayasal demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün korunmasında merkezi bir aktör olmakla birlikte, bu rolün sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi, kararların uygulanabilirliğinin güvence altına alınması ve kamuoyunun Mahkeme’ye olan güveninin korunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi, Hukukun Üstünlüğü, Demokratikleşme, Yargı Bağımsızlığı, Bireysel Başvuru.

THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE CONSTITUTIONAL COURT: THE CASE OF TÜRKİYE

Abstract

This study aims to analyze the multifaceted role of the Constitutional Court of Turkey, not only as a legal review body but also as an influential actor in the country's social and political landscape. Beyond the protection of constitutional norms, the Court functions as a safeguard for fundamental rights and freedoms, a check on legislative and executive power, and a stabilizer of democratic checks and balances. In this context, the study examines the Court's rulings on political party closures, legislative review, individual applications, and annulment of executive decrees, focusing on their impact on public opinion, political parties, and individual liberties. The decisions of the Constitutional Court, particularly in areas such as freedom of expression, freedom of assembly and demonstration, secularism, educational policy, and digital rights, have sparked broad public debate and influenced political discourse. The enforceability of these rulings is also evaluated in terms of judicial independence and institutional legitimacy, questioning to what extent lower courts and public authorities comply with the Court's judgments. The study further explores the impact of the Court on political parties, discussing how closure cases may deepen ideological polarization or lead parties to reshape their programs within constitutional limits. Finally, the role of the Court in Turkey's democratization process is assessed through the lens of the rule of law. It is emphasized that, especially with the introduction of the individual application mechanism, the Court has played a transformative role in promoting democratic values. In conclusion, while the Constitutional Court is a central actor in safeguarding constitutional democracy and the rule of law in Turkey, the effective continuation of this role depends on the strengthening of judicial independence, full implementation of its decisions, and the preservation of public trust in the judiciary.

Keywords: Constitutional Court, Rule of Law, Democratization, Judicial Independence, Individual Application.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, abdulazimibrahim@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7617-2429

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: İbrahim, A. (2025). Anayasa Mahkemesi’nin sosyo-politik etkisi: Türkiye örneği. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 78-93.

DOI: 10.63233/kbuiibfdergisi.1696712

GİRİŞ

Anayasa Mahkemeleri, yalnızca anayasa normlarının koruyucusu olarak değil, aynı zamanda anayasal düzenin sürdürülmesinde aktif rol oynayan kurumlar olarak da değerlendirilir. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi (AYM), kurulduğu 1961 yılından bu yana sadece yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemekle kalmamış, zaman içinde siyasal karar süreçlerine doğrudan veya dolaylı etkilerde bulunan bir aktör haline gelmiştir. Bu dönüşüm hem mahkemenin yetki alanının genişlemesinden hem de anayasal denetimin demokratik işleyiş üzerindeki rolünden kaynaklanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi’nin sosyo-politik etkisi, yalnızca hukukî normlar çerçevesinde değerlendirilmemelidir. Mahkemenin aldığı kararlar, özellikle siyasal haklar ve özgürlükler alanında kamuoyu gündemini belirleyebilen, siyasal tartışmaları yönlendirebilen ve hatta toplumsal kutuplaşmaları tetikleyebilen niteliktedir. Bu yönüyle AYM, sadece yargısal bir kurum değil; zaman zaman siyasi ağırlığı olan bir karar merci olarak da algılanmaktadır. 2010 yılında bireysel başvuru hakkının tanınmasıyla birlikte mahkemenin gündemine gelen davalar çeşitlenmiş, temel hak ve özgürlükler üzerinden yürütülen tartışmalar geniş bir toplumsal zemin bulmuştur. İfade özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakkı, seçme-seçilme hakkı gibi konularda alınan kararlar, yalnızca yasal etkiler değil, toplumsal ve siyasal yansımalar da yaratmaktadır. Bu durum, yargı kurumunun siyasal sistem içinde nasıl konumlandığı sorusunu da beraberinde getirmiştir.

Çalışmada, Anayasa Mahkemesi’nin Türkiye’deki sosyo-politik etkileri çok boyutlu bir biçimde ele alınacaktır. Özellikle mahkemenin siyasi partiler, yasama organı, yürütme, medya ve kamuoyu üzerindeki etkisi değerlendirilecek; mahkemenin hukuki sınırları ile siyasi etkileri arasındaki gerilim alanları irdelenecektir. Bu çerçevede, Anayasa Mahkemesi’nin kararları üzerinden Türkiye’de yargının siyasal aktörleşme eğilimi, anayasal denge-denetim mekanizmaları ve demokratik temsil üzerinde yarattığı etkiler tartışmaya açılacaktır.

ANAYASA MAHKEMESİ’NİN TÜRKİYE’DEKİ ROLÜ

Anayasa Mahkemesi, Türkiye’de anayasal yargının temel kurumu olarak 1961 Anayasası ile kurulmuştur (Anayasa Mahkemesi, 1961, md. 145-152). Kuruluş amacı, yasama ve yürütme organlarının anayasaya uygun davranmasını sağlamak ve hukuk devleti ilkesini tesis etmektir (Anayasa Mahkemesi, 1961, md. 145-152). Mahkeme, ilk olarak 22 Nisan 1962 tarihinde faaliyete geçmiştir (Anayasa Mahkemesi, 2023). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 148. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi; kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve TBMM içtüzüğü’nün Anayasa’ya uygunluğunu denetlemekle görevlidir (T.C. Anayasası, 1982, md. 148). Ayrıca bireysel başvuru yoluyla temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarını inceleme yetkisi de 2010 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle mahkemeye tanınmıştır (T.C. Anayasası, 1982, md. 148).

Anayasa Mahkemesi’nin görev alanı yalnızca norm denetimi ile sınırlı değildir. Siyasi parti kapatma davaları, milletvekilliğinin düşürülmesi, mal bildiriminde bulunmayan ya da yanlış beyanda bulunan kamu görevlilerine yönelik işlemler gibi önemli davalar da mahkemenin yetki alanına girmektedir. Bu işlevleri nedeniyle Anayasa Mahkemesi, Türkiye’de yalnızca yargısal değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsal etkileri olan bir kurum haline gelmiştir (Teziç, 2008: 457). Özellikle siyasi parti kapatma davalarında Anayasa Mahkemesi, doğrudan siyasal sistemin yapısını etkilemiştir. Refah Partisi (1998) ve Demokratik Toplum Partisi (2009) gibi önemli partilere yönelik kapatma kararları, mahkemenin siyasal sistemdeki ağırlığını ve müdahale kapasitesini açıkça ortaya koymuştur. Bu kararlar yalnızca siyasal aktörleri değil, aynı zamanda kamuoyunu da doğrudan etkilemiş; toplumsal kutuplaşmaları derinleştirmiştir (Yazıcı, 2011: 132).

Anayasa Mahkemesi'nin rolü, bireysel başvuru mekanizmasının tanınmasından sonra daha da belirginleşmiştir. 2012 yılında ilk bireysel başvurunun alınmasıyla birlikte mahkeme, ifade özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve özel hayatın gizliliği gibi alanlarda doğrudan bireyleri ilgilendiren kararlar vermeye başlamıştır. Bu da mahkemeyi yalnızca devletle birey arasındaki değil, bireyin hak arayışında da merkezi bir aktör haline getirmiştir (Şen, 2020: 203). Bireysel başvurular sayesinde Anayasa Mahkemesi'nin kamuoyundaki görünürlüğü artmış, toplumsal etkisi daha doğrudan hissedilir hale gelmiştir. Özellikle gazetecilerin tutukluluğu, sosyal medya paylaşımları nedeniyle yapılan cezalandırmalar ve gösteri hakkının sınırlandırılması gibi konularda verilen kararlar, geniş kitleler tarafından tartışılmıştır. Bu yönüyle mahkemenin kararları hem kamu politikalarını hem de siyasal söylemleri etkileyebilmektedir (Kaya, 2022a: 195). Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi'nin rolü zaman zaman tartışma konusu olmuş; özellikle yürütme organıyla gerginlik yaşandığı dönemlerde mahkeme kararları “*siyasi*” olarak nitelendirilmiştir. Bu tür dönemlerde mahkemenin tarafsızlığı ve bağımsızlığı konusunda kamuoyunda ciddi tartışmalar yaşanmış, bazı kararlar iktidar ve muhalefet arasında keskin ayrışmalara neden olmuştur. Bu durum, Anayasa Mahkemesi'nin yalnızca hukuki değil, sosyo-politik bir aktör olduğunu da göstermektedir (Karatepe, 2018a: 117).

Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'deki konumu, anayasal yargının siyasal sistem içindeki işlevselliği açısından da önemlidir. Mahkemenin verdiği kararlar, kimi zaman yasama organını sınırlandırmakta, kimi zaman yürütmenin uygulamalarını geri almaya zorlamaktadır. Bu durum, kuvvetler ayrılığı ilkesinin hayata geçirilmesi açısından olumlu olarak değerlendirilse de; siyasi müdahale tartışmalarının artması halinde yargı bağımsızlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Özbudun, 2012: 241).

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi Türkiye'de yalnızca bir yargı organı değil; anayasal dengeyi sağlayan, siyasal kararları şekillendiren ve kamuoyunun hukuka olan güvenini temsil eden merkezi bir kurumdur. Bu nedenle mahkemenin kararlarının sadece normatif yönü değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsal yansımaları da dikkate alınarak analiz edilmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bu çok boyutlu rolü, onu Türkiye'de anayasal demokrasinin kilit aktörlerinden biri haline getirmiştir.

ANAYASA MAHKEMESİ'NİN SİYASİ OLAYLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin işlevi, yalnızca normatif hukuk sınırları içerisinde kalan bir denetim faaliyeti olmaktan çıkmış; zamanla siyasal süreçlere doğrudan ve dolaylı etkiler üreten bir kurumsal yapıya dönüşmüştür. Mahkeme, özellikle siyasi parti kapatma davaları, seçimle ilgili uyuşmazlıklar, bireysel başvuru kararları ve yasama faaliyetlerine ilişkin denetimleriyle siyasal alanın şekillenmesinde aktif bir rol oynamaktadır. Bu yönüyle Anayasa Mahkemesi, anayasal düzenin bir bekçisi olmanın ötesinde, siyasi denge ve gerilimlerin merkezinde yer alan bir karar mercii haline gelmiştir. (Karatepe, 2018a: 121) Anayasa Mahkemesi'nin bu etkisi, yalnızca doğrudan kararlarının sonuçlarıyla sınırlı değildir. Mahkemenin verdiği hükümler, çoğu zaman siyasal partiler arasında güç ilişkilerini etkileyen, kamuoyunu yönlendiren ve yasama-yürütme ilişkilerinde dengeyi yeniden inşa eden niteliktedir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi'nin siyasal olaylar üzerindeki etkisinin incelenmesi hem anayasa hukuku hem de siyaset bilimi açısından önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. (Karatepe, 2018a: 117)

Aşağıda, bu siyasal etkiler özellikle iki ana eksen etrafında incelenecektir: birincisi, siyasi parti kapatma davaları yoluyla mahkemenin doğrudan siyasal sistem üzerindeki etkisi; ikincisi ise bireysel başvuru kararları aracılığıyla ifade özgürlüğü, siyasal katılım ve toplumsal hak arama süreçlerine katkısıdır. Bu iki bağlam, Anayasa Mahkemesi'nin yargısal faaliyetlerinin demokratik sistem üzerindeki yapısal etkilerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Siyasi Parti Kapatma Davaları

Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de en çok tartışma yaratan yetkilerinden biri, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin yetkisidir. Bu yetki, 1982 Anayasası'nın 68. ve 69. maddelerinde düzenlenmiş olup, siyasi partilerin “*devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitliğe, hukuk devleti ilkelerine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı faaliyetlerde*” bulunmaları durumunda kapatılabilecekleri hükme bağlanmıştır. (Kılınç, 2005: 282) Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi yalnızca hukukî denetim yapan bir yargı organı değil, aynı zamanda siyasi hayatı şekillendiren bir aktör konumundadır. (Akyazan, 2006: 263). Anayasa Mahkemesi, 1963 yılından bu yana onlarca siyasi partiyi kapatmıştır. Özellikle 1980 askeri darbesi sonrasında yeniden yapılandırılan siyasal sistemde, mahkemenin kapatma kararları siyasetin biçimlenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Refah Partisi'nin 1998 yılında, Fazilet Partisi'nin ise 2001 yılında kapatılması bu duruma çarpıcı örneklerdir. Her iki parti de “*laiklik karştı faaliyetlerin odağı haline geldiği*” gerekçesiyle kapatılmıştır. Ancak bu kararlar yalnızca yargı çerçevesinde değerlendirilmemiş, kamuoyunda yoğun şekilde tartışılmış ve siyasette yeni yapılanmaların doğmasına neden olmuştur (Yazıcı, 2006: 94). Refah Partisi'nin kapatılması, Türkiye'de İslamcı siyasetin legal zemindeki varlığının sorgulanmasına yol açmış; ancak aynı zamanda, bu tabanın Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) gibi yeni bir yapılanma altında siyasal hayata dönüşünü de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla kapatma kararı, yalnızca mevcut bir siyasi hareketi sonlandırmakla kalmamış, siyasi sistemde yeni güç dengeleri yaratmıştır. Bu yönüyle, mahkemenin kararlarının öngörülemeyen sosyo-politik sonuçlara neden olabildiği açıktır (Özbudun, 2012: 265).

Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma davalarındaki rolü, zaman içinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları çerçevesinde de değerlendirilmiştir. AİHM, Refah Partisi kararında (Refah Partisi ve Diğerleri v. Türkiye, 2003), Türkiye lehine karar vererek, demokratik toplumda siyasi partilerin demokratik düzeni tehdit eden faaliyetlerinin sınırlanabileceğini belirtmiştir. Ancak bu karar, Avrupa kamuoyunda ve hukuk çevrelerinde tartışmalara neden olmuştur. AİHM'nin bu istisnai yorumu, Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararlarına meşruiyet kazandırır da bu tür uygulamaların demokrasi ile gerilimli ilişkisi devam etmektedir (Sadurski, 2019: 58).

Kapatma davalarının bir diğer önemli örneği de Demokratik Toplum Partisi (DTP)'nin 2009 yılında kapatılmasıdır. Mahkeme, partinin “*terör örgütü PKK ile organik bağ kurduğu*” gerekçesiyle karar almıştır. Ancak bu karar, Kürt siyasal hareketinin demokratik siyasette temsil edilme alanını daraltmış ve siyasal temsilde sürekliliğin sekteye uğramasına neden olmuştur. DTP'nin kapatılması sonrasında da aynı tabanı temsil eden Halkların Demokratik Partisi (HDP) kurulmuş; böylece kapatma kararlarının siyasal eğilimleri tamamen ortadan kaldırmak yerine, farklı biçimlerde yeniden örgütlenmesine neden olduğu bir kez daha görülmüştür (Karatepe, 2018b: 97). Anayasa Mahkemesi'nin bu kararları, sadece ilgili partileri değil; aynı zamanda Türkiye'de siyasi çoğulculuk, temsiliyet ve demokratikleşme süreci üzerinde de doğrudan etkili olmuştur. Siyasal partilerin kapatılması, demokratik toplumun vazgeçilmez unsurlarının cezalandırılması gibi algılanmakta ve seçmen iradesinin yargı yoluyla engellenmesi tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Bu durum, yargı organlarının “*siyasal alanı düzenleyen aktörler*” haline geldiği izlenimini doğurmakta, Anayasa Mahkemesi'nin tarafsızlığı ve meşruiyeti üzerine eleştirileri artırmaktadır. (Yılmaz, 2020: 181).

Bu bağlamda, Türkiye'de son yıllarda kapatma davalarının giderek daha fazla tartışıldığı ve bu tartışmaların hem yargı bağımsızlığı hem de demokratik meşruiyet açısından önem taşıdığı görülmektedir. Özellikle HDP hakkında açılan kapatma davası, bu tartışmaların yeniden alevlenmesine neden olmuştur. Bu tür davalarda yargı kararlarının yalnızca hukukî değil, aynı zamanda siyasal ve sosyolojik sonuçlarının da dikkate alınması gerekliliği açıktır. Aksi halde, Anayasa Mahkemesi'nin kararları, hukuk devleti ilkesini güçlendirmekten ziyade, siyasal kutuplaşmayı derinleştiren bir unsur haline dönüşebilir.

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma kararları, Türkiye'de yargı-siyaset ilişkilerinin en görünürleştiği alanlardan birini oluşturmaktadır. Mahkemenin bu alandaki kararları, hem siyasi partilerin örgütlenme özgürlüğü hem de toplumun siyasal tercihlerini ifade edebilme hakkı açısından doğrudan belirleyici olmaktadır. Bu nedenle, siyasi parti kapatma davalarında evrensel demokratik normlara, ifade özgürlüğüne ve çoğulculuk ilkesine azami dikkat gösterilmesi gerekmektedir.

Yasama Faaliyetlerinin Denetlenmesi

Anayasa Mahkemesi'nin en temel görevlerinden biri, yasama organı tarafından kabul edilen kanunların Anayasa'ya uygunluğunu denetlemektir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 148. maddesi uyarınca mahkeme, kanunlar ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) içtüzüğüne iptali amacıyla yapılan başvuruları esastan inceleyebilir. Bu denetim mekanizması, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ve hukuk devleti anlayışının en somut tezahürlerinden biridir (T.C. Anayasası, 1982, md. 148). Anayasa Mahkemesi'nin yasama üzerindeki etkisi, yalnızca teknik bir anayasaya uygunluk denetimi olarak kalmamakta; kimi zaman siyasal dengeleri değiştiren, hükümet politikalarını etkileyen ve kamuoyunda yoğun tartışmalara neden olan sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle toplumsal duyarlılığı yüksek konularda alınan iptal kararları, mahkemeyi siyasi tartışmaların merkezine taşıyabilmektedir. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi'nin 2008 yılında üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakan anayasa değişikliğini iptal etmesi, sadece hukuki bir değerlendirme olarak değil, siyasi bir müdahale olarak da yorumlanmıştır (Teziç, 2008: 544).

Söz konusu karar, Anayasa'nın değiştirilemez maddeleri arasında yer alan laiklik ilkesinin ihlal edildiği gerekçesiyle verilmiş ve bu gerekçeyle sadece değişikliğin içeriği değil, yasama organının anayasal sınırları da tartışmaya açılmıştır. Kararın ardından hem yürütme hem de yasama organı ile Anayasa Mahkemesi arasında ciddi bir meşruiyet tartışması doğmuş; yargı organlarının halkın seçtiği temsilcilerin kararlarına müdahale edip etmediği sorusu, kamuoyunun ana gündemlerinden biri haline gelmiştir (Yazıcı, 2009: 79).

Anayasa Mahkemesi'nin yasama faaliyetlerini denetlemesi, kuşkusuz hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Ancak bu denetim, yasama yetkisinin halk iradesinden kaynaklandığı göz önüne alınarak, demokratik temsilin sınırlarını gözetken bir hassasiyetle yürütülmelidir. Aksi halde yargı erkinin, yasama organı üzerinde sınırsız bir otorite kurduğu yönünde algılar oluşmakta; bu durum yargı bağımsızlığı kadar, yargının tarafsızlığı ilkesini de zedelemektedir (Kaya, 2022b: 214). Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'nin bazı iptal kararlarının demokratik işleyişi güçlendirdiği de göz ardı edilmemelidir. Özellikle temel hak ve özgürlükler alanında, ölçülülük ilkesine aykırı sınırlamaların iptali, bireylerin anayasal güvenliğini artırmakta ve yasama organını daha dikkatli hareket etmeye zorlamaktadır. Örneğin, gösteri hakkını sınırlayan bir yasal düzenlemenin iptali, yalnızca yasal denetim değil, aynı zamanda siyasal katılımın korunması açısından da olumlu bir işlev üstlenmektedir (Şen, 2021: 198).

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi'nin yasama faaliyetlerine yönelik denetimi hem anayasal normların üstünlüğünü sağlamak hem de siyasal sistemin denge-denetim mekanizmasını işler kılmak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ancak bu denetimin, hukuk devleti ve demokratik meşruiyet ilkeleri arasında kurulan hassas dengeyi gözeterek uygulanması gereklidir. Anayasa Mahkemesi'nin kararları, yalnızca hukuki tekniklerle değil, aynı zamanda demokratik siyaset açısından doğurduğu etkilerle birlikte değerlendirildiğinde, mahkemenin yasama üzerindeki rolü daha doğru anlaşılacaktır.

Cumhurbaşkanlığı Kararlarına Etkisi

2017 Anayasa değişiklikleriyle birlikte Türkiye'de parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesi, yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkilerde köklü

dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu sistemle birlikte yürütme yetkisi tek başına Cumhurbaşkanına verilmiş; Cumhurbaşkanlığı kararnamelemleri anayasal normlar içerisinde önemli bir normatif araç olarak tanımlanmıştır. Anayasa'nın 104. maddesine göre Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabilir. Ancak bu kararnamelerin, Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa'ya uygunluk denetimine tabi tutulabileceği hüküm altına alınmıştır (Gözler, 2018: 145–160). Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile yürütme organı, yasa gücünde olmasa da bağlayıcı düzenleyici işlemler gerçekleştirebilmektedir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi'nin, söz konusu kararnamelerin iptali yoluyla yürütmenin tasarruflarını denetleme işlevi daha da önem kazanmıştır. Ancak bu denetim yetkisi, aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin en çok tartışılan alanlarından birini oluşturur. Mahkemenin bu alandaki denetimi, yürütmenin karar alma süreçleri üzerinde doğrudan etkili olabilmekte ve sistemin işleyişinde belirleyici rol oynayabilmektedir (Kaya, 2022b: 217). Anayasa Mahkemesi'nin 2018 sonrası verdiği bazı kararlar, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin kapsamı, sınırları ve hukuki niteliği konularında içtihat oluşturucu nitelik taşımaktadır. Örneğin, 2019 yılında verilen bir kararda, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kamu kurumlarının teşkilat yapısının yeniden düzenlenmesi konusu gündeme gelmiş; Mahkeme, bu düzenlemenin bazı bölümlerini yasama yetkisini gasp ettiği gerekçesiyle iptal etmiştir. Kararın gerekçesinde, kararnamelerin Anayasa'nın çizdiği çerçeve içinde ve yalnızca yürütme yetkisine ilişkin alanlarda geçerli olduğu vurgulanmıştır (AYM, E.2018/115, K.2019/14).

Bu karar, yasama ve yürütme arasında çizilmesi gereken sınırın belirsizleştiği bir dönemde Anayasa Mahkemesi'nin dengeleyici rolünü bir kez daha gündeme getirmiştir. Mahkeme, kararında açıkça Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Anayasa'ya aykırı olarak yasama alanına müdahale edemeyeceğini belirtmiş; bu karar, yürütme erkine karşı yargı organının anayasal fren mekanizması olarak işlev görebileceğini ortaya koymuştur (Şen, 2020: 159). Anayasa Mahkemesi'nin bu yetkiyi kullanması, yalnızca hukuki bir denetim işlevi olarak değil; aynı zamanda siyasi düzlemde kuvvetler ayrılığını koruyan bir müdahale biçimi olarak da değerlendirilmiştir. Bu kararlar, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin demokratik denge-denetim mekanizmaları bakımından ne ölçüde işlediği konusunda fikir vermektedir. Bununla birlikte, bazı eleştirmenler Mahkeme'nin bu tür müdahalelerini "*sistem karşıtı yargı aktivizmi*" olarak yorumlamakta ve yargının siyasi alanı şekillendirme arzusunun demokratik işleyişi zorlaştırabileceğini ileri sürmektedir (Karatepe, 2019: 130).

Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin iptal edilmesi, kamuoyunda da yoğun tartışmalara neden olmuştur. Özellikle sosyal medya platformlarının düzenlenmesi, kamu idaresindeki üst düzey atamalar veya yürütmenin ekonomi politikalarına ilişkin tasarrufları gibi konulara yönelik kararname düzenlemelerinde Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararları, geniş etki yaratmakta ve toplumsal karşılık bulmaktadır. Bu durum, Mahkeme'nin yalnızca devlet organları arasında değil, aynı zamanda kamuoyu ile yürütme arasındaki ilişkiyi de şekillendiren bir konumda olduğunu göstermektedir (Yılmaz, 2021: 89). Ancak burada dikkat çekici olan husus, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin içeriği ile Anayasa Mahkemesi'nin iptal gerekçeleri arasında sürekli bir denge arayışının oluşmasıdır. Mahkeme, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin getirdiği yeni hukuki enstrümanları yorumlarken, anayasal normların üstünlüğünü koruma görevini yerine getirmeye çalışmakta; ancak bu görev, zaman zaman siyasi gerilimleri artıran bir unsur haline de gelebilmektedir (Sadurski, 2019: 112).

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle yürütme organının artan düzenleyici kapasitesi karşısında Anayasa Mahkemesi'nin denetim işlevi, Türkiye'de anayasal sistemin istikrarı ve hukuk devletinin korunması açısından merkezi öneme sahiptir. Mahkeme'nin bu alandaki kararları, sadece hukuki sınırları değil, aynı zamanda siyasi sorumluluğu da şekillendirmekte; yürütme erkini demokratik ilkelerle uyumlu hareket etmesini sağlamaktadır. Bu durum, Mahkeme'yi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi içinde daha da stratejik bir aktör haline getirmektedir.

ANAYASA MAHKEMESİ'NİN TOPLUMSAL OLAYLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurular ve anayasal hakların korunması kapsamında aldığı kararlarla toplum üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakkı gibi konularda aldığı kararlar, kamuoyunda geniş yankı uyandırmaktadır.

İfade ve Basın Özgürlüğü Üzerindeki Kararları

Anayasa Mahkemesi, 2010 Anayasa değişikliğiyle getirilen bireysel başvuru mekanizması aracılığıyla, özellikle ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü konularında bireylerin temel haklarını koruyan önemli içtihatlar geliştirmiştir. Bu haklar, demokratik toplumun işleyişi açısından vazgeçilmez olup, Anayasa'nın 26. ve 28. maddeleriyle güvence altına alınmıştır. AYM'nin bu alandaki kararları, yalnızca bireysel hakları koruma işleviyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kamuoyunu, medya dünyasını ve siyasal otoriteyi doğrudan etkilemektedir. (Karan, 2018a: 39-43). Özellikle basın mensuplarına yönelik gözaltı ve tutuklama uygulamalarına ilişkin bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesi'nin verdiği "*hak ihlali*" kararları, ifade özgürlüğü alanında içtihat oluşturucu nitelikte olmuştur. En dikkat çekici örneklerden biri, gazeteci Mehmet Altan ve Şahin Alpay kararlarıdır. Her iki başvuruda da Mahkeme, tutuklamaların "*hukuki temelden yoksun*" olduğu ve ifade özgürlüğü ile kişi güvenliği ve özgürlüğü haklarının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu kararlar, yalnızca yargı organlarına değil, kamuoyuna ve siyasi karar vericilere de açık bir mesaj niteliği taşımıştır (AYM, 2018/Altan; 2018/Alpay).

Anayasa Mahkemesi'nin ifade özgürlüğüne ilişkin bir başka önemli kararı, Wikipedia'nın erişime engellenmesi davasında verilmiştir. Mahkeme, Wikipedia'ya getirilen erişim engelinin "*ifade özgürlüğüne orantısız müdahale*" teşkil ettiğine ve Anayasa'nın 26. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Bu karar, yalnızca dijital içerik üreticileri ve kullanıcıları açısından değil, genel olarak internete erişim hakkı ve bilgi edinme özgürlüğü açısından da büyük yankı uyandırmış; kamuoyunda özgürlükçü anayasa yargısının örneği olarak değerlendirilmiştir (AYM, E.2017/22355, K.2019/90). Sosyal medya ve dijital platformlar üzerindeki ifade özgürlüğü ihlallerine ilişkin bireysel başvurularda da AYM, kullanıcı lehine kararlar vererek "*sosyal medya paylaşımları yoluyla ifade edilen görüşlerin cezalandırılmasının demokratik toplumda kabul edilemez olduğuna*" hükmetmiştir. Bu kararlar, sadece bireysel hakların korunmasını değil, aynı zamanda internetin kamusal alan olarak tanınmasını sağlayan yargısal müdahaleler olarak önem taşımaktadır (Kaya, 2022a: 198).

Basın özgürlüğü kapsamında gazetecilerin haber verme faaliyetleri nedeniyle cezalandırılması ya da yargı önüne çıkarılması durumlarında da Mahkeme, sıklıkla Anayasa'nın 28. maddesine dayanarak "*basının kamuoyunu bilgilendirme görevi*"nin altını çizmiş ve cezai süreçlerin caydırıcı etkisine karşı koruma sağlamıştır. Özellikle yolsuzluk, kamu görevlilerinin denetlenmesi, siyasi eleştiri gibi hassas konularda yapılan haberlere yönelik cezalandırıcı uygulamalar, Anayasa Mahkemesi'nin denetimine tabi tutulmuş ve çoğu zaman ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirilmiştir (Yazıcı, 2015: 241). Bu tür kararlar, aynı zamanda siyasal otoritenin sınırlandırılması ve kamu yönetiminin şeffaflaştırılması açısından da önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesi, ifade özgürlüğünü yalnızca bireyin kendini ifade etme hakkı olarak değil, aynı zamanda demokratik sistemin temel yapı taşlarından biri olarak görmektedir. Mahkemenin bu yaklaşımı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı ile de büyük ölçüde uyumludur (Sadurski, 2019: 116). Bununla birlikte, Mahkeme'nin verdiği hak ihlali kararlarının bazen uygulanmadığı ya da geciktirildiği durumlar da kamuoyunda ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Bazı mahkemelerin AYM kararlarına direnmesi ya da kararların yeterince etkili biçimde yerine getirilmemesi, hukuk devleti ilkesine zarar veren bir gelişme olarak eleştirilmektedir. Bu durum, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının sadece yasal değil, aynı zamanda siyasi bir dirençle karşı karşıya kalabileceğini de göstermektedir (Karatepe, 2018b: 93).

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi'nin ifade ve basın özgürlüğü konularında verdiği kararlar, yalnızca bireysel başvurular bağlamında değil, geniş toplumsal etkileri olan hukuki müdahaleler olarak da değerlendirilmektedir. Bu kararlar, demokratik kamuoyunun oluşumuna katkı sağlamakta, siyasal otoritenin keyfi müdahalelerine karşı koruma işlevi görmekte ve temel hakların güvencesi olma misyonunu pekiştirmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bu alandaki etkisi, Türkiye'de anayasal demokrasinin inşasında vazgeçilmez bir yapıtaşısı olarak varlığını sürdürmektedir.

Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Etkisi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, demokratik toplumun temel sütunlarından biri olup, bireylerin kolektif biçimde düşünce açıklamalarına olanak tanır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 34. maddesinde güvence altına alınan bu hak, yalnızca bireysel ifade özgürlüğünün bir yansıması değil, aynı zamanda siyasal katılımın ve toplumsal denetimin bir aracı olarak da işlev görmektedir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurular yoluyla bu hakkın sınırlarının çizilmesinde ve ihlallerin tespitinde önemli bir yargısal aktör haline gelmiştir (Ekinci, 2019: 783). Son yıllarda, Anayasa Mahkemesi özellikle barışçıl toplantı ve gösterilere yönelik orantısız polis müdahalesi, idari yasaklamalar ve toplumsal eylemlere getirilen sınırlamalar nedeniyle yapılan bireysel başvurularda birçok "*hak ihlali*" kararı vermiştir. Bu kararlar, sadece başvuran birey açısından değil, toplumun geneli açısından da ciddi bir etki yaratmış, kamuoyunda geniş yankı bulmuştur. Anayasa Mahkemesi, toplantı ve gösteri özgürlüğünü "*demokratik toplum düzeninin vazgeçilmez unsurlarından biri*" olarak nitelendirmekte ve bu hakkın keyfi şekilde sınırlandırılmayacağını vurgulamaktadır (AYM, 2014/149).

Anayasa Mahkemesi'nin 2014 yılında verdiği "*Gülseren Öztürk*" kararında, barışçıl bir gösteriye katılan başvuruçunun kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullanımıyla karşı karşıya kalması neticesinde ifade, toplantı ve kötü muamele yasağının ihlal edildiğine hükmedilmiştir. Mahkeme bu kararda, toplantı özgürlüğünün yalnızca gösteri yapılmasına izin verilmesiyle değil, aynı zamanda bu hakkın kullanılmasının devlet tarafından fiilen güvence altına alınmasıyla mümkün olduğunu açıkça ortaya koymuştur (AYM, B. No: 2014/149, 2016).

Benzer şekilde 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü gösterilerinde yaşanan müdahaleler nedeniyle yapılan başvurular sonucunda Mahkeme, "*makul olmayan kısıtlama*", "*orantısız müdahale*" ve "*önleyici yasaklama*" gerekçeleriyle çok sayıda hak ihlali tespiti yapmıştır. Bu kararlar, kamu düzeni ile temel haklar arasında kurulması gereken denge açısından önemli içtihatlar ortaya koymuştur (Yazıcı, 2015: 244).

Anayasa Mahkemesi, yalnızca polis müdahalesi gibi fiziki ihlalleri değil, aynı zamanda idari makamların gösterileri önleyici kararlarını da denetim kapsamına almıştır. Örneğin valiliklerce alınan "*genel yasaklama*" kararlarının, Anayasa'nın 34. maddesiyle bağdaşmadığını ifade eden Mahkeme, kamu düzeni gerekçesiyle yapılan sınırsız yasaklamaların demokratik toplum düzenine aykırı olduğuna hükmetmiştir (Karatepe, 2018b: 91). Böylece mahkeme, güvenlik odaklı yönetim anlayışına karşı birey merkezli bir anayasal perspektif geliştirmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin toplantı ve gösteri hakkına ilişkin verdiği kararlar, sadece yargı kararları olarak kalmamış; aynı zamanda kamuoyunda hak bilincini artırmış, sivil toplumun güçlenmesine katkı sağlamıştır. Mahkeme, bu alandaki kararlarıyla özellikle gençler, kadınlar, öğrenciler ve sendikalar gibi grupların kamusal alandaki görünürlüğünü ve ifade alanını koruyucu bir işlev üstlenmiştir. Bu durum, Türkiye'de anayasal yargının sadece bir "*iptal mercii*" değil, aynı zamanda toplumsal dengeyi sağlayan kurucu bir güç haline geldiğini göstermektedir (Kaya, 2021: 157). Ancak bu kararların uygulamaya yansıması her zaman tutarlı olmamıştır. Özellikle yerel idarelerin ya da kolluk kuvvetlerinin AYM kararlarına rağmen benzer uygulamaları sürdürmesi, yargı kararlarının bağlayıcılığı konusunda eleştirilere neden olmaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanabilirliğinin artırılması ve

denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, toplantı ve gösteri özgürlüğünün gerçek anlamda korunabilmesi açısından hâlâ önemli bir ihtiyaçtır (Şen, 2020: 173).

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi'nin toplantı ve gösteri hakkına ilişkin verdiği kararlar hem demokratik kamu düzeninin inşası hem de bireysel hakların korunması açısından belirleyici bir işlev görmektedir. Bu kararlar, güvenlik odaklı siyasal yaklaşımların ötesine geçen bir anayasal vizyonun ürünüdür ve toplumsal barışın sürdürülebilirliği açısından kritik rol oynamaktadır.

Eğitim ve Laiklik Üzerindeki Kararları

Anayasa Mahkemesi'nin eğitim politikalarına ilişkin verdiği kararlar, Türkiye'de hem laiklik ilkesinin yorumlanmasında hem de eğitimin ideolojik çerçevesinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Mahkeme, eğitim alanında yalnızca müfredatın düzenlenmesi gibi teknik konularla değil; aynı zamanda din eğitimi, imam hatip okulları ve başörtüsü gibi çok daha derin sosyo-politik tartışmaların merkezinde yer alan meselelerde de kararlar almıştır. Bu kararlar, hem kamuoyunda yoğun tartışmalara yol açmış hem de siyasal iktidarın eğitim politikalarını doğrudan etkilemiştir (Anayasa Mahkemesi, 1989; Anayasa Mahkemesi, 2009). Mahkeme'nin bu alandaki en tartışmalı kararlarından biri, 1997 yılında alınan imam hatip liseleri mezunlarının üniversiteye giriş sistemindeki katsayı uygulamasıyla ilgili kararıdır. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından uygulanan bu düzenleme, imam hatip mezunlarının özellikle ilahiyat dışındaki fakültelere girişini zorlaştıran bir uygulama olarak değerlendirilmiş ve bireyler arasında fırsat eşitliği ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle çokça eleştirilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, bu uygulamanın laik eğitim sistemini korumaya yönelik meşru bir sınırlama olduğunu belirtmiş ve düzenlemeyi iptal etmemiştir. Bu karar, eğitimde laiklik ilkesinin önceliğini vurgularken, dini eğitim alan bireylerin kamusal alana erişimindeki engelleri de gündeme taşımıştır (Teziç, 2008: 487).

Benzer biçimde, Anayasa Mahkemesi'nin başörtüsü serbestliğine ilişkin 2008 tarihli iptal kararı, eğitim alanında laiklik ve bireysel özgürlükler arasındaki gerilimi yeniden açığa çıkarmıştır. AK Parti tarafından Anayasa'nın 10. ve 42. maddelerinde yapılan değişikliklerle üniversitelerde başörtüsü serbest bırakılmak istenmiş, ancak Mahkeme bu değişiklikleri "*laiklik ilkesine aykırı*" bularak iptal etmiştir. Kararın gerekçesinde, laikliğin yalnızca din ve devlet işlerinin ayrılması değil, aynı zamanda kamusal alanda dinî simgelerin sınırlanması anlamına da geldiği belirtilmiştir. Bu karar kamuoyunda kutuplaşmayı artırmış ve AYM'nin toplumsal mühendislik rolü üstlendiği yönündeki eleştirileri beraberinde getirmiştir (Özbudun, 2012: 276).

Anayasa Mahkemesi'nin laiklik ilkesini koruma refleksi, zamanla değişim göstermeye başlamış; özellikle bireysel başvuru sisteminin devreye girmesiyle birlikte daha özgürlükçü bir eğilime yöneldiği gözlemlenmiştir. Örneğin, Mahkeme 2014 yılında aldığı bir kararda, bir öğretmenin derste başörtüsü takmasının "*disiplin cezası*" ile sonuçlanmasının, dinî inanç temelinde ayrımcılık teşkil ettiğine ve din özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmetmiştir. Bu karar, Mahkeme'nin geçmişteki başörtüsü kararlarından ayrıştığını ve bireysel hakları daha öncelikli hale getirdiğini göstermektedir (AYM, B. No: 2014/256, 2015).

Eğitimde din eğitiminin zorunlu hale getirilmesiyle ilgili tartışmalar da Mahkeme'nin gündemine sıklıkla gelmiştir. Alevi yurttaşlar tarafından yapılan bireysel başvurularda, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin "*çoğulculuktan uzak, Sünni İslam merkezli*" içerik taşıdığı yönündeki iddialar üzerine Mahkeme, bu derslerin içeriğinin din özgürlüğü ve velilerin eğitim tercih hakkı ilkeleriyle uyumlu olması gerektiğini belirtmiştir. Her ne kadar bu kararlar açık bir iptal içermese de, kamu idaresine yönelik yol gösterici nitelik taşıyan ve eğitim politikalarını yönlendiren bir işlev üstlenmiştir (Yazıcı, 2015: 248).

Anayasa Mahkemesi'nin eğitim ve laiklik ilişkisine dair kararları, yalnızca hukuki boyutuyla değil, aynı zamanda siyasal sonuçlarıyla da tartışma konusu olmuştur. Laiklik ilkesinin tanımı ve kapsamı konusundaki farklı yaklaşımlar, Mahkeme kararlarının hem siyasi iktidar hem muhalefet hem de toplum nezdinde farklı şekillerde algılanmasına neden olmaktadır. Bu durum, AYM'nin eğitim politikaları üzerinden toplumsal düzenin ideolojik yönlendirilmesinde etkili bir aktör haline geldiğini göstermektedir (Karatepe, 2019: 132).

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ KAMUOYU VE SİYASİ PARTİLER ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

Anayasa Mahkemesi'nin kararları yalnızca bireysel hak ihlallerini gideren hukuki düzenlemeler olarak değil, aynı zamanda geniş çaplı toplumsal ve siyasal etkiler üreten kamusal müdahaleler olarak değerlendirilmektedir. Özellikle temel hak ve özgürlükler, laiklik, ifade özgürlüğü ve siyasal örgütlenme gibi alanlara ilişkin kararlar hem kamuoyunda geniş yankı uyandırmakta hem de siyasi partiler tarafından ideolojik pozisyon alma, meşruiyet arayışı veya muhalefet geliştirme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararların, yalnızca hukuki düzeyde değil; aynı zamanda kamuoyu algısı, siyasal rekabet, parti stratejileri ve seçmen davranışları üzerindeki etkilerini analiz etmek, mahkemenin sosyo-politik rolünü bütüncül biçimde değerlendirmek açısından kritik önem taşımaktadır. (Yıldırım, 2020:32).

Kamuoyu Algısı ve Hukuki Meşruiyet

Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlar, Türkiye'de yalnızca hukuk dünyasını değil, aynı zamanda kamuoyunu ve siyasi yapıyı da derinden etkileyen toplumsal olaylar olarak algılanmaktadır. Bu kararlar, yargının meşruiyeti, bağımsızlığı ve tarafsızlığı gibi ilkelerin kamuoyundaki görünürlüğünü ve güven düzeyini doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi'nin işlevi sadece normatif düzeyde bir denetim mekanizması olmakla sınırlı değildir; aynı zamanda kamusal algının şekillenmesinde ve anayasal düzenin toplumsal kabulünde de belirleyici rol oynamaktadır (Karan, 2018b: 251).

Mahkemenin verdiği bazı kararlar, kamuoyu tarafından “*adaletin tecellisi*” olarak yorumlanırken; bazıları ise yargının siyasallaştığı ve yürütme ile yasamanın alanına müdahale ettiği şeklinde değerlendirilerek eleştiri konusu olabilmektedir. Bu tür değerlendirmelerde özellikle bireysel haklar, siyasi partiler, laiklik, ifade özgürlüğü ve toplantı hakkı gibi toplumsal hassasiyet taşıyan konular öne çıkmaktadır. Örneğin, Anayasa Mahkemesi'nin 2008 yılında üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakan anayasa değişikliğini iptal etmesi, kamuoyunun önemli bir kesimi tarafından “*yargının siyasal bir karar alması*” olarak değerlendirilmiştir (Özbudun, 2012: 268).

Kamuoyu algısı üzerinde belirleyici olan bir diğer faktör, Anayasa Mahkemesi'nin bağımsızlığına ilişkin tartışmalardır. Mahkeme üyelerinin atanma şekli, siyasi iktidarla ilişkileri ve kararların zamanlaması gibi unsurlar, Mahkeme'nin kararlarının ne ölçüde hukuk devleti ilkesine uygun alındığı konusunda kamuoyunda soru işaretlerine neden olabilmektedir. Özellikle iktidar ile muhalefet arasında keskin görüş ayrılıklarının yaşandığı konularda alınan kararlar, Mahkeme'nin yansızlığına dair tartışmaları derinleştirebilmektedir (Karatepe, 2018b: 91). Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bazı bireysel başvuru kararları özellikle ifade özgürlüğü, sosyal medya sansürü ve gazeteci tutuklamaları konularında geniş kesimler tarafından hukukun üstünlüğünü savunan örnekler olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Wikipedia erişim engelini kaldırılması ve bazı gazetecilerin tutuklanmasının hak ihlali olarak kabul edilmesi kararları, Mahkeme'ye yönelik olumlu bir kamuoyu algısının oluşmasına katkı sağlamıştır (Yazıcı, 2015: 243). Ancak bu tür kararların kamuoyunda yarattığı etki genellikle kısa sürelidir ve Mahkeme'nin genel performansına dair değerlendirmeler, daha çok siyasal atmosferin etkisiyle şekillenir. Özellikle seçim dönemlerinde veya toplumsal gerilimin yüksek olduğu zamanlarda alınan kararlar, halkın gözünde yargının tarafsızlık

kapasitesini belirleyen başlıca göstergelerdir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi'nin hukuki meşruiyeti, sadece anayasal yetkilere dayanmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal meşruiyetini sürdürme becerisiyle de ilgilidir (Sadurski, 2019: 122).

Kamuoyunun kararlarla ilgili değerlendirmelerinde medyanın da önemli bir rol oynadığı göz ardı edilmemelidir. Medya, Anayasa Mahkemesi kararlarını nasıl sunduğuna bağlı olarak halk nezdinde yargının meşruiyetini güçlendirebilir veya zayıflatabilir. Özellikle kutuplaşmış medya ortamlarında, aynı karar farklı siyasi pozisyonlara göre ya yargı bağımsızlığının kanıtı ya da yargı darbesi olarak yorumlanabilmektedir. Bu durum, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının nesnel değerlendirilmesini zorlaştırmakta ve kurumsal meşruiyet üzerinde çelişkili etkiler yaratmaktadır (Kaya, 2022a: 194). Anayasa Mahkemesi'nin kamuoyu algısı açısından meşruiyetini koruyabilmesi, yalnızca içerik olarak hak temelli kararlar vermesiyle değil; aynı zamanda kararlarının şeffaf, gerekçeli, tutarlı ve zamanında açıklanmasıyla da doğrudan ilgilidir. Hukuki tartışmaların, kamuoyuna ulaşabilecek sadelikte bir gerekçelendirmeyle sunulması, halkın Mahkeme kararlarını daha iyi anlamasını ve içselleştirmesini sağlamaktadır. Bu da Mahkeme'nin anayasal sistem içindeki saygınlığını artıran önemli bir unsurdur (Tuncay ve Akıncı, 2014: 167).

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararların kamuoyunda nasıl algılandığı, Türkiye'de yargının meşruiyeti ve anayasal düzenin sürekliliği açısından belirleyici bir göstergedir. Mahkeme'nin meşruiyeti sadece hukuka değil, toplumsal kabule de dayanmalıdır. Bu nedenle Mahkeme'nin karar alma süreçleri kadar, bu kararların nasıl sunulduğu ve kamuoyunda nasıl karşılandığı da anayasal yargının demokratik sistem içindeki rolünü doğrudan etkilemektedir.

Siyasi Partiler Üzerindeki Etkisi

Anayasa Mahkemesi'nin kararları, siyasi partiler açısından yalnızca hukuki sonuçlar doğurmakla kalmaz, aynı zamanda siyasal yaşamı şekillendiren etkiler de yaratır. Türkiye'de siyasi partiler, yalnızca temsil mekanizmaları değil, aynı zamanda politik kimliklerin ve ideolojik çizgilerin taşıyıcıları olarak işlev gördükleri için, Anayasa Mahkemesi kararlarının bu aktörler üzerindeki etkisi oldukça belirleyicidir. Mahkeme'nin parti kapatma davaları, anayasa değişiklikleri ve siyasi partilere ilişkin mali denetim kararları, siyasi partilerin örgütlenme biçimlerinden söylem stratejilerine kadar birçok alanda değişime neden olabilmektedir. (Anayasa Mahkemesi, 2009; Mehter, 2004). En somut ve doğrudan etki, kuşkusuz siyasi parti kapatma kararlarında ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de Refah Partisi (1998), Fazilet Partisi (2001), Demokratik Toplum Partisi (2009) gibi partilerin kapatılması, yalnızca partinin sona erdirilmesi anlamına gelmemiş; aynı zamanda bu partilerin temsil ettiği ideolojik çizgilerin yeniden şekillenmesine ve yeni partilerin kurulmasına neden olmuştur. Bu süreçlerde Anayasa Mahkemesi'nin kararları, siyasi partilerin yasal sınırlarını belirleyen, onların söylem ve programlarını dönüştüren bir “*yargısal yönlendirme aracı*” haline gelmiştir (Yazıcı, 2006: 105).

Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partiler üzerindeki bir diğer önemli etkisi, parti finansmanına ilişkin denetim yoluyla ortaya çıkmaktadır. Anayasa'nın 69. maddesi uyarınca siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından gerçekleştirilir. Bu denetim kapsamında verilen kararlar, partilerin seçim dönemlerindeki harcama kapasitelerini, örgütlenme imkanlarını ve siyasal kampanyalarının kapsamını doğrudan etkilemektedir. Bazı durumlarda mali usulsüzlük nedeniyle kamu yardımının kesilmesi, küçük ve orta ölçekli partiler için hayati sonuçlar doğurabilmektedir (Tuncay ve Akıncı, 2014: 192). Bu mali denetim aynı zamanda siyasi partiler arasında fırsat eşitliği ilkesinin ihlal edilip edilmediği yönünde kamuoyunda tartışmalara yol açmakta, büyük partiler lehine işleyen yapının meşruiyeti sorgulanmaktadır. Anayasa Mahkemesi, kamu kaynağının etkin ve adil kullanımını sağlamak adına mali denetim yetkisini anayasal bir yükümlülük olarak yerine getirirse de bu denetimin siyasi partilerin kurumsal gücünü sınırlandırıcı etkisi olduğu da göz ardı edilemez (Karatepe, 2018a: 119).

Yine, Anayasa Mahkemesi'nin yasaların iptali yoluyla gerçekleştirdiği denetim süreci de siyasi partilerin yasa yapma sürecindeki etkinliğini etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Özellikle iktidar partilerinin Anayasa'ya aykırı bulunan bazı düzenlemelerinin iptali, hem yürütme gücünün sınırlandırılması anlamında bir fren mekanizması işlevi görmekte hem de muhalefet partilerine siyasal tartışma alanı açmaktadır. Bu durum, Mahkeme'yi dolaylı olarak siyasal gündemi belirleyen bir aktör haline getirmektedir (Özbudun, 2012: 289).

Anayasa Mahkemesi kararları, partilerin yalnızca eylemlerini değil, söylemlerini de etkilemektedir. Parti programlarının ve siyasi söylemlerin Anayasa ile uyumlu hale getirilmesi yönünde oluşan baskı, özellikle yeni kurulan partilerin daha dikkatli bir dil benimsemelerine neden olmaktadır. Bu durum, siyasal ifade özgürlüğü sınırları açısından yeni tartışmaları gündeme getirirse de, yasal çerçevenin belirginleşmesi açısından Mahkeme'nin işlevselliğini göstermektedir (Kaya, 2022b: 213).

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi'nin kararları siyasi partiler açısından yalnızca hukuki bağlayıcılığı olan kararlar değil, aynı zamanda siyasal alanda yönlendirici, sınırlayıcı ve yeniden şekillendirici nitelikte kararlardır. Bu kararlar sayesinde partiler hem anayasal sınırlar içinde kalmaya yönlendirilmekte hem de demokratik hukuk devleti ilkelerine uygun hareket etmeye zorlanmaktadır. Ancak bu süreçte yargı bağımsızlığı ve siyasal tarafsızlık ilkesinin korunması hem Mahkeme'nin kurumsal meşruiyeti hem de siyasal alanın çoğulculuğu açısından kritik önem taşımaktadır.

Hukukun Üstünlüğü ve Demokratikleşme Sürecine Etkisi

Anayasa Mahkemesi, modern anayasal sistemlerde hukukun üstünlüğünün korunmasında en önemli kurumsal mekanizmalardan biridir. Türkiye'de de Anayasa Mahkemesi (AYM), yalnızca anayasa normlarının denetimini yapan bir yargı organı değil; aynı zamanda demokratik sistemin temel ilkelerinin hayata geçirilmesinde ve bireylerin temel haklarının korunmasında önemli bir güvence rolü üstlenmiştir. Bu bağlamda AYM, demokratikleşme sürecinin hukuki zeminini güçlendirme ve anayasal devletin inşasını sürdürme açısından kritik öneme sahiptir (Ülgen Adadağ, 2023: 379). Hukukun üstünlüğü ilkesi, yalnızca yasaların yürürlükte olması anlamına gelmez; yasaların ve kamu otoritesinin keyfi biçimde kullanılmasını önleyen, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan bir anayasal çerçeveyi ifade eder. Anayasa Mahkemesi bu çerçevenin işletilmesinde kilit rol oynar. Özellikle bireysel başvuru mekanizmasının yürürlüğe girmesinden sonra, AYM'nin verdiği birçok karar, yalnızca hukuki sorunların çözümü değil, aynı zamanda demokratik kültürün gelişimi açısından da dönüştürücü bir etki yaratmıştır (Yazıcı, 2015: 250).

Ancak Anayasa Mahkemesi'nin hukukun üstünlüğünü temin eden işlevi, uygulamada çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Siyasi iktidarın yargı üzerindeki etkisi, Mahkeme üyelerinin atanma biçimi ve yargı kararlarının uygulanmasında yaşanan gecikmeler, bu işlevin zaman zaman tartışmalı hale gelmesine yol açmaktadır. Özellikle kamuoyunu yakından ilgilendiren siyasal içerikli kararlar alındığında, Mahkeme'nin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda ciddi eleştiriler gündeme gelmekte; bu da yargının demokratik rejim içindeki meşruiyetini zedeleyebilmektedir (Sadurski, 2019: 138).

Anayasa Mahkemesi'nin hukukun üstünlüğüne katkısı, yalnızca norm denetimi ile sınırlı değildir. Toplumun farklı kesimlerinden gelen bireysel başvurular üzerinden alınan kararlar, çoğu zaman siyasal iktidarın keyfi uygulamalarına karşı anayasal fren işlevi görmekte ve yurttaşların devlete karşı hukuki güvenliğini artırmaktadır. Bu kararlar, hak arama kültürünün gelişmesine, sivil toplumun güçlenmesine ve hukuki bilinç düzeyinin yükselmesine katkı sağlamaktadır (Karatepe, 2018a: 116). Öte yandan, Mahkeme'nin verdiği kararların uygulanabilirliği, hukukun üstünlüğünün somutlaşması bakımından büyük önem taşır. AYM'nin verdiği bazı kararların alt derece mahkemeleri tarafından geciktirilmesi veya doğrudan uygulanmaması, hem bireyler açısından hak ihlallerinin

devamına neden olmakta hem de Anayasa Mahkemesi'nin toplumsal etki gücünü azaltmaktadır. Bu durum, “*hukuki formalizm*” ile “*anayasal etkisizlik*” arasındaki gerilimde Mahkeme'nin etkinliğini sınırlandıran yapısal bir soruna işaret etmektedir (Şen, 2020: 189).

Anayasa Mahkemesi'nin demokratikleşme sürecine katkısı, yalnızca yargısal denetim ile değil; aynı zamanda topluma verdiği mesajlarla da ortaya çıkar. Mahkeme'nin laiklik, ifade özgürlüğü, kadın hakları, azınlık hakları gibi hassas konularda verdiği kararlar, yalnızca hukukî tartışmaları değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü de tetiklemektedir. Bu yönüyle Mahkeme, demokratik değerlerin toplumda içselleştirilmesine katkı sunan bir norm üretim mekanizmasına dönüşmektedir (Kaya, 2022b: 215). Yine de AYM'nin bu etkisi, kararların sürekliliği, tutarlılığı ve zamanlaması ile doğrudan ilişkilidir. Siyasal kriz dönemlerinde verilen kararların demokratikleşmeye katkısı daha dikkatle izlenmekte ve kamuoyu tarafından çok daha güçlü tepkilerle karşılanmaktadır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin hukukun üstünlüğüne yaptığı katkı, yalnızca kurumsal yapıdan değil, aynı zamanda Mahkeme'nin konjonktürel olarak nasıl pozisyon aldığına da bağlıdır (Özbudun, 2012: 296).

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi Türkiye'de hukukun üstünlüğünün sağlanması ve demokratikleşme sürecinin kurumsallaşması açısından vazgeçilmez bir role sahiptir. Ancak bu rolün etkili olabilmesi için yalnızca nitelikli ve hak temelli kararlar alınması yeterli değildir; bu kararların bağımsız bir yargı iradesiyle, açık ve anlaşılır gerekçelerle ve tam olarak uygulanabilir biçimde hayata geçirilmesi de gereklidir. Anayasa Mahkemesi, bu anlamda yalnızca anayasal metnin koruyucusu değil; aynı zamanda anayasal değerlerin topluma yerleşmesini sağlayan bir rehber kurum niteliğindedir.

SONUÇ

Türkiye'de Anayasa Mahkemesi (AYM), yalnızca anayasal normların koruyucusu değil; aynı zamanda siyasal alanın düzenlenmesinde, temel hakların teminat altına alınmasında ve toplumsal denge unsurlarının yeniden inşasında etkin bir rol oynayan anayasal bir aktör haline gelmiştir. 1961 Anayasası ile kurumsallaşan AYM, zaman içinde görev alanını genişletmiş; bireysel başvuru mekanizmasının hayata geçirilmesiyle birlikte toplumsal düzeyde daha görünür ve etkili bir konuma ulaşmıştır. Bu bağlamda Mahkeme'nin verdiği kararlar, salt hukuki tartışmaların ötesine geçerek, kamuoyunu yönlendiren, siyasi partilerin stratejilerini etkileyen ve bireylerin hak arama kültürünü dönüştüren dinamik bir içerik kazanmıştır.

Çalışmada da detaylandırıldığı üzere, Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararların etkileri çok boyutludur. Norm denetimi yoluyla yasama faaliyetleri üzerinde etkili olan Mahkeme, aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, siyasi parti kapatma davaları, kamu gücünün sınırlandırılması ve bireysel özgürlüklerin korunması gibi alanlarda da anayasal sınırları belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakkı, laiklik ilkesi ve eğitim politikaları gibi yüksek hassasiyet taşıyan konularda verilen kararlar, hem kamuoyu nezdinde hem de siyasal aktörler arasında yoğun tartışmalara yol açmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin kamuoyu üzerindeki etkisi yalnızca kararın içeriğiyle değil, kararın ne zaman ve hangi gerekçeyle verildiğiyle de doğrudan ilişkilidir. Siyasal kutuplaşmanın yüksek olduğu dönemlerde alınan kararlar, Mahkeme'nin tarafsızlığı ve bağımsızlığı konusunda çeşitli eleştirilerin hedefi haline gelmekte; bu da yargının meşruiyeti açısından kırılabilirlik yaratabilmektedir. Bu nedenle Mahkeme'nin demokratik sistem içerisindeki güvenilirliğini artırabilmesi için hem usul hem de içerik bakımından daha açık, gerekçeli ve istikrarlı bir karar pratiği geliştirmesi elzemdir.

Öte yandan Mahkeme'nin demokratikleşme sürecine katkısı, bireysel başvuru kararlarında daha belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Mahkeme, son yıllarda sosyal medya sansürü, gazeteci

tutuklamaları ve toplantı hakkının ihlali gibi birçok konuda hak temelli kararlar vererek demokratik kamuoyunun gelişimine katkı sağlamıştır. Ancak bu kararların uygulanabilirliği ve alt derece yargı tarafından benimsenmesi konusunda yaşanan sorunlar, hukukun üstünlüğü ilkesinin kurumsal düzeyde işlerliğini zayıflatmaktadır. Bu bağlamda, yalnızca kararların içeriği değil; bu kararların ne ölçüde etkili ve bağlayıcı biçimde hayata geçirilebildiği de anayasa yargısının demokratik işleyişe katkısı açısından belirleyici olmaktadır.

Siyasi partiler açısından Anayasa Mahkemesi hem bir sınır koyucu hem de yeniden şekillendirici bir rol oynamaktadır. Parti kapatma kararları, mali denetim süreçleri ve yasama faaliyetlerine dair iptaller, siyasi partilerin söylem ve örgütlenme biçimlerini doğrudan etkileyebilmekte; bu durum yargı-siyaset ilişkisinin sınırlarının yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Mahkeme'nin bu alandaki müdahalelerinin, demokratik çoğulculuğu zedelemeyecek biçimde; ifade ve örgütlenme özgürlüklerini önceliklendiren bir yaklaşımla sürdürülmesi büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de üstlendiği rol, klasik anlamda bir “*anayasaya uygunluk denetimi*” mekanizmasının çok ötesine geçmiştir. Mahkeme, modern demokratik sistemin hem kurucu ilkelerinin koruyucusu hem de toplumsal denge ve siyasi katılım süreçlerinin yönlendiricisi konumuna gelmiştir. Ancak bu rolün sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için bazı temel koşulların sağlanması gerekmektedir. Bunların başında yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi, siyasi iktidar ile yargı arasındaki mesafenin korunması, bireysel başvuru kararlarının etkili biçimde uygulanması ve Anayasa Mahkemesi kararlarının siyasi hedeflere araç edilmesinin önlenmesi gelmektedir.

Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi'nin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi, demokratikleşme sürecinin derinleşmesi açısından stratejik öneme sahiptir. Mahkeme, yalnızca anayasal normların değil, aynı zamanda anayasal değerlerin taşıyıcısıdır. Türkiye'de hukukun üstünlüğünün, temel hakların ve demokratik temsilin kurumsallaşması, büyük ölçüde bu yüksek mahkemenin bağımsız, tutarlı ve toplumun meşru beklentilerine duyarlı kararlarıyla mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyazan, A. E. (2006). 1982 Anayasası'na göre siyasi partilerin kapatılması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (65), 249–276.
- Aliefendioğlu, Y. (2020). Yeni bir anayasa yargısı ve Anayasa Mahkemesi. Ankara: Anayasa Mahkemesi.
- Anayasa Mahkemesi. (1989). Karar No: 1989/12. *Norm Kararlar Bilgi Bankası*. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1989-12-nrm.pdf>.
- Anayasa Mahkemesi. (2009). Demokratik Toplum Partisi [Karar No: 2009/4]. *Anayasa Mahkemesi Resmi Karar Arşivi*. <https://siyasipartikararlar.anayasa.gov.tr/SP/2009/4/1>.
- Anayasa Mahkemesi. (2009). Karar No: 2009/139. *Norm Kararlar Bilgi Bankası*. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2009-139-nrm.pdf>.
- Anayasa Mahkemesi. (2015). Öğretmenin başörtüsü nedeniyle cezalandırılması kararı (B. No: 2014/256, 25.06.2015).
- Anayasa Mahkemesi. (2016). Gülseren Öztürk kararı (B. No: 2014/149, 06.01.2016).
- Anayasa Mahkemesi. (2018). Mehmet Altan kararı (B. No: 2016/23672, 11.01.2018).
- Anayasa Mahkemesi. (2018). Şahin Alpay kararı (B. No: 2016/16092, 11.01.2018).
- Anayasa Mahkemesi. (2019). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kamu teşkilatı düzenlemesi kararı (E. 2018/115, K. 2019/14, 10.04.2019).
- Anayasa Mahkemesi. (2019). Wikipedia erişim engeli kararı (B. No: 2017/22355, 26.12.2019).
- Ekinci, B. E. (2019). Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı bakımından bildirim usulünün kapsamı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68(4), 753–794.
- Gözler, K. (2018). *Anayasa hukukunun genel esasları*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Karan, U. (2018a). *İfade özgürlüğü: Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru el kitapları serisi-2*. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları.
- Karan, U. (2018b). Anayasa Mahkemesi kararlarının İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına etkisi. *Anayasa Yargısı*, 35, 242–259.
- Karatepe, Ş. (2018a). Anayasa Mahkemesi ve demokratik denge: Hukukun üstünlüğü bağlamında değerlendirme. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 5(2), 110–123.
- Karatepe, Ş. (2018b). Anayasa Mahkemesi'nin siyasal sistemdeki algısı üzerine eleştirel bir inceleme. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 5(1), 85–97.
- Karatepe, Ş. (2019). Anayasa Mahkemesi'nin laiklik yorumunun dönüşümü. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 6(1), 123–137.
- Kaya, E. (2021). Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü: Anayasa Mahkemesi içtihatları çerçevesinde değerlendirme. *İnsan Hakları Yıllığı*, 39, 150–165.
- Kaya, E. (2022a). Medya ve anayasa yargısı: Yargı kararlarının sunumu ve kamuoyu algısı. *Toplum ve İletişim*, 18(2), 189–200.
- Kaya, E. (2022b). Anayasa yargısının demokratikleşme sürecine etkisi. *Toplum ve Hukuk*, 19(1), 210–225.

- Kılınç, A. (2005). İnsan haklarının anayasal konumu. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 279-290.
- Mehter, H. (2004). Siyasi partilerin mali denetimi. *Anayasa Yargısı*, 21, 465-485.
- Özbudun, E. (2012). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Sadurski, W. (2019). *Poland's constitutional breakdown*. Oxford University Press.
- Şen, M. (2020). Bireysel başvuru kararlarının uygulanabilirliği sorunu. *Yargı ve Toplum*, 14(2), 182-194.
- Teziç, E. (2008). *Anayasa hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tuncay, M., & Akıncı, M. (2014). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası şerhi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ülgen Adadağ, Ö. (2023). Anayasa Mahkemesi kararlarında demokratik devlet. *Anayasa Yargısı*, 40(1), 371-385.
- Yazıcı, S. (2006). Siyasi partilerin kapatılması ve demokratik hukuk devleti. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 64, 88-105.
- Yazıcı, S. (2015). Türkiye'de anayasa yargısı ve demokratikleşme süreci. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 2(4), 248-260.
- Yıldırım, U. T. (2020). Türk siyasal hayatında anayasa yargısı-siyaset ilişkisi: Türk Anayasa Mahkemesi üzerinden bir değerlendirme. *Turkish Studies-Economy*, 16(1), 29-38.